

“OTAMDAN QOLGAN DALALAR” ROMANIDA MILLIY QADRIYATLARNING IJTIMOYILASHUVI MUAMMOSI

Suyumova Umrixon Sultonali qizi,
Namangan davlat pedagogika instituti
2-kurs magistranti

Annotatsiya. Mazkur ilmiy maqolada Tog‘ay Murodning “Otamdan qolgan dalalar” romanida milliy qadriyatlarning ijtimoiylashuvi muammosi IMRAD (Introduction, Methods, Results, Discussion) metodologiyasi asosida tahlil qilinadi. Asarda yerga munosabat, ota merosi, mehnat madaniyati, avlodlar davomiyligi, milliy ong va tafakkur kabi qadriyatlarning ijtimoiy-siyosiy muhit ta‘sirida shakllanishi hamda transformatsiyaga uchrashi badiiy-estetik jihatdan yoritiladi. Tadqiqot natijalari roman qahramonlari taqdiri misolida milliy qadriyatlarning ijtimoiylashuvi murakkab, ziddiyatli va ko‘pincha fojeaviy jarayon ekanini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: milliy qadriyatlar, ijtimoiylashuv, Tog‘ay Murod, milliy ong, ijtimoiy muhit.

Аннотация. В данной научной статье на основе методологии IMRAD (Introduction, Methods, Results, Discussion) анализируется проблема социализации национальных ценностей в романе Тогая Мурода "Поля, оставшиеся от моего отца." В произведении с художественно-эстетической точки зрения освещается формирование и трансформация под влиянием социально-политической среды таких ценностей, как отношение к земле, отцовское наследие, культура труда, преемственность поколений, национальное сознание и мышление. Результаты исследования показывают, что социализация национальных ценностей на примере судьбы героев романа является сложным, противоречивым и зачастую трагическим процессом.

Ключевые слова: национальные ценности, социализация, Тогай Мурад, национальное сознание, социальная среда.

Abstract. This article analyzes the problem of socialization of national values in Tog‘ay Murod’s novel *Fields Inherited from My Father* based on the IMRAD (Introduction, Methods, Results, Discussion) framework. The study examines how national values such as land as ancestral heritage, respect for labor, intergenerational continuity, and national identity are shaped and transformed under socio-political conditions. The findings reveal that the socialization of national values in the novel is a complex, contradictory, and often tragic process, reflecting moral alienation and identity crisis within society.

Keywords: national values, socialization, Tog‘ay Murod, national identity, social environment.

Kirish. Milliy qadriyatlar har bir xalq va millatning tarixiy xotirasi, ma‘naviy dunyosi va ijtimoiy hayotining poydevorini tashkil etadi. Ular shaxsning dunyoqarashi, axloqiy mezonlari va jamiyatdagi o‘rnini belgilovchi asosiy omil sifatida shakllanadi. Milliy qadriyatlarning ijtimoiylashuvi esa shaxs va jamiyat o‘rtasidagi murakkab munosabatlar tizimida sodir bo‘lib, tarixiy, siyosiy va mafkuraviy sharoitlar bilan bevosita bog‘liq holda kechadi. Adabiyot milliy qadriyatlarning ijtimoiylashuvi jarayonini badiiy jihatdan ifodalovchi muhim maydon hisoblanadi. Ayniqsa, ijtimoiy siljishlar, mafkuraviy bosim va tarixiy sinovlar davrida yaratilgan asarlarda bu jarayon keskin va fojeaviy ruhda tasvirlanadi. O‘zbek adabiyotida Tog‘ay Murod ijodi ana shunday murakkab davr ruhiyatini chuqur badiiy tafakkur orqali ifodalagan noyob hodisalardan biri sanaladi. “Otamdan qolgan dalalar” romani sovet mafkurasi hukmron bo‘lgan davrda milliy qadriyatlarning qanday ijtimoiylashgani, ularning qanday shakllarda saqlanib qolgan yoki ichdan yemirilganini ko‘rsatib beruvchi muhim badiiy manbadir. Asarda yer,

ota merosi, mehnat, avlodlar davomiyligi, qalb pokligi singari tushunchalar oddiy hayotiy hodisa emas, balki milliy ongning asosiy tayanch nuqtalari sifatida talqin qilinadi. Roman voqealari shuni ko'rsatadiki, milliy qadriyatlarning ijtimoiylashuvi tabiiy jarayon sifatida emas, balki majburiy, zo'ravonlikka asoslangan va ziddiyatli shaklda kechgan. Bu hol shaxsning ichki dunyosida ma'naviy qarama-qarshiliklarni, jamiyat miqyosida esa axloqiy inqirozni yuzaga keltiradi. Tog'ay Murod ana shu jarayonni alohida qahramonlar taqdiri orqali umumlashtirib, butun jamiyat fojiasini badiiy jihatdan asoslaydi. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi "Otamdan qolgan dalalar" romani misolida milliy qadriyatlarning ijtimoiylashuvi muammosini keng qamrovda tahlil qilish, uning ijtimoiy, ma'naviy va estetik oqibatlarini ochib berishdan iborat. Tadqiqot, shuningdek, asarning xalqaro adabiy jarayondagi o'rnini belgilashga xizmat qiladi.

Tadqiqot metodlari. Mazkur tadqiqot sifat jihatidan tahliliy yo'nalishda olib borildi. Tadqiqot metodologiyasi adabiyotshunoslik, madaniyatshunoslik va ijtimoiy-falsafiy yondashuvlarning uzviy birligiga asoslanadi. Romanda milliy qadriyatlarning ijtimoiylashuvi jarayonini chuqur ochib berish maqsadida quyidagi metodlardan kompleks foydalanildi:

Badiiy-tahliliy metod — roman syujeti, kompozitsiyasi, konfliktlar tizimi va obrazlar psixologiyasini tahlil qilish orqali milliy qadriyatlarning badiiy ifodasini aniqlashga xizmat qildi. Ushbu metod orqali yer, ota, mehnat, meros kabi tushunchalarning semantik yuklamasi ochib berildi.

Ijtimoiy-estetik yondashuv — asarda aks etgan badiiy voqelikni real ijtimoiy-tarixiy sharoit bilan bog'liq holda talqin qilish imkonini berdi. Bu yondashuv milliy qadriyatlarning ijtimoiylashuvi jarayonida jamiyatning ideologik bosimi va uning oqibatlarini aniqlashga yordam berdi.

Qiyosiy-tarixiy metod — an'anaviy o'zbek jamiyatiga xos qadriyatlar bilan sovet davrida shakllangan ijtimoiy munosabatlarni taqqoslash asosida milliy ongning uzilishlarni ko'rsatishga xizmat qildi.

Hermenevtik tahlil — ramziy obrazlar, badiiy detallar va metaforalarning ichki ma'nosini sharhlash orqali roman matnining chuqur qatlamlarini ochib berdi. Mazkur metodlar uyg'unligi romanda milliy qadriyatlarning ijtimoiylashuvi muammosini tizimli va ilmiy asosda tadqiq etish imkonini yaratdi.

Tadqiqot natijalari. Roman tahlili jarayonida milliy qadriyatlarning ijtimoiy moslashuvi bilan bog'liq bir qator muhim natijalar aniqlandi. Ushbu natijalar romandagi badiiy tizim, obrazlar va ramzlar orqali ifodalangan ijtimoiy muammolarni ochib beradi.

Yer qadriyatining semantik va ijtimoiy transformatsiyasi. Asarda yer obrazi milliy ongning markaziy ramzi sifatida namoyon bo'ladi. An'anaviy o'zbek tafakkurida yer — ota-bobodan qolgan muqaddas meros, hayot manbai va shaxsiy sha'n, g'urur timsolidir. Roman qahramonlari uchun yer nafaqat tirikchilik vositasi, balki ularning ma'naviy tayanchi hisoblanadi. Ijtimoiy-siyosiy bosim sharoitida esa yerning bu muqaddas maqomi

yo'qotiladi. U reja bajarish, hisobot topshirish va davlat mulki sifatida talqin qilinadi. Natijada yerga bo'lgan milliy munosabatning ijtimoiylashuvi sun'iy va zo'ravon holat kasb etadi. Bu hol qahramonlar ruhiyatida chuqur ichki qarama-qarshiliklarni keltirib chiqaradi.

Ota merosi va tarixiy xotira. Roman nomining o'ziyiq ota merosining markaziy ahamiyatini ko'rsatadi. Ota obrazi milliy xotira, an'ana va axloqiy me'yorlarning tashuvchisi sifatida gavdalanadi. Ota merosidan voz kechish milliy o'zlikdan voz kechish bilan barobar talqin qilinadi. Biroq yangi ijtimoiy muhitda ota merosi ijtimoiy jihatdan qadrsizlanadi. Avlodlar o'rtasidagi uzviy bog'liqlik uziladi, tarixiy xotira zaiflashadi. Bu jarayon milliy qadriyatlarning ijtimoiy moslashuvida muhim burilish nuqtasi sifatida namoyon bo'ladi.

Mehnat madaniyatining buzilishi. Asarda mehnat milliy qadriyat sifatida halollik, sabr, qanoat va mas'uliyat bilan bog'lanadi. An'anaviy mehnat madaniyati shaxsning jamiyatdagi o'rnini belgilovchi mezon sifatida talqin qilinadi. Ijtimoiy bosim ostida esa mehnat mazmunan o'zgarib, majburiyat va qo'rquv vositasiga aylanadi.

Ma'naviy begonalashuv va fojeaviylik. Yuqoridagi jarayonlar natijasida romanda ma'naviy begonalashuv kuchayadi. Qahramonlar o'z qadriyatlaridan uzoqlashib, ichki hissiy bo'shliqni boshdan kechiradilar. Bu hol roman umumiy fojeaviy ruhining shakllanishiga olib keladi.

Muhokama. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, "Otamdan qolgan dalalar" romanida milliy qadriyatlarning ijtimoiylashuvi tabiiy va evolyutsion jarayon sifatida emas, balki majburiy va turli xil tayziqlarga boy ziddiyatli jarayon sifatida kechadi. Tog'ay Murod bu jarayonni alohida shaxslar fojeasi orqali emas, balki butun jamiyat miqyosidagi ma'naviy inqiroz sifatida ochib beradi. Romanda yer obrazining markaziy o'ringa chiqishi tasodifiy emas. Yer — milliy xotira, tarixiy davomiylik va shaxsiy erkinlik timsoli sifatida namoyon bo'ladi. Uni faqat ishlab chiqarish vositasiga aylantirish milliy ongni yemiruvchi omil sifatida baholanadi. Shu jihatdan roman yozuvchining ijtimoiy tizimga nisbatan badiiy-falsafiy munosabatini ifodalaydi. Milliy qadriyatlarning ijtimoiylashuvi jarayonida shaxsning ichki qarshiligi muhim ahamiyat kasb etadi. Qahramonlar ijtimoiy talablarni qabul qilishga majbur bo'lsalar-da, ularning ichki dunyosida milliy qadriyatlarga nisbatan sadoqat tuyg'usi saqlanib qoladi. Bu esa roman fojeaviyligining asosiy manbalaridan biridir. Asar doirasida milliy qadriyatlarning ijtimoiylashuvi masalasi postkolonial adabiyotlarga xos umumiy muammolar bilan hamohangdir. Bu hol roman ahamiyatini milliy chegaralardan tashqariga olib chiqib, uni universal badiiy hodisa sifatida talqin etish imkonini beradi.

Xulosa. Tog'ay Murodning "Otamdan qolgan dalalar" romani milliy qadriyatlarning ijtimoiylashuvi muammosini chuqur va ko'p qatlamli tarzda yoritgan badiiy asar hisoblanadi. Asarda milliy qadriyatlar ijtimoiy muhit ta'sirida qanday sinovlarga duch kelishi, ularning shakliy saqlanishi va mazmunan yemirilishi badiiy tahlil asosida ochib

berilgan. Roman voqealari orqali yozuvchi milliy ong, tarixiy xotira va ijtimoiy tizim o'rtasidagi murakkab munosabatlarni yoritadi. Yer, ota merosi va mehnat tushunchalari milliy o'zlikning tayanch nuqtalari sifatida talqin etilib, ularning yo'qolishi shaxsiy va ijtimoiy tanazzulga olib kelishi asoslanadi. Mazkur tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, milliy qadriyatlarning ijtimoiylashuvi zo'ravonlik va majburiylik asosida amalga oshirilgan taqdirda, u jamiyatda ma'naviy inqiroz va begonlashuvni kuchaytiradi. Shu bois romanda ilgari surilgan g'oyalar bugungi globallashuv sharoitida ham o'z dolzarbligini saqlab qolmoqda. Mazkur maqola o'zbek nasrining ijtimoiy-estetik imkoniyatlarini xalqaro ilmiy adabiyot kontekstida yoritishga xizmat qiladi hamda kelgusida milliy qadriyatlar va adabiyot munosabatini tadqiq etishda nazariy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Murod, T. Otamdan qolgan dalalar. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot, 1994.
2. Karimov, I. Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch. Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
3. Quronov, D. Adabiyotshunoslikka kirish. Toshkent: Akademnashr, 2018.
4. Yo'ldoshev, Q. Badiiy tahlil asoslari. Toshkent: Fan, 2016.
5. Rahimjonov, N. O'zbek romanchiligi va davr muammolari. Toshkent: Fan, 2012.
6. Eagleton, T. Literary Theory: An Introduction. Oxford: Blackwell, 2008.
7. Assmann, J. Cultural Memory and Early Civilization. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
8. Bhabha, H. The Location of Culture. London: Routledge, 2004.
9. Nazarov, B. O'zbek adabiy jarayoni va estetik tafakkur. Toshkent: Fan, 2015.
10. Jabborov, A. Milliy qadriyatlar va badiiy tafakkur. Toshkent: Akademnashr, 2019.

NOKIS MAMLEKETLIK
PEDAGOGIKALIQ INSTITUTI
N M P I
1934